

Vierluik 'Spelen met Rob Martens'

Transcriptie 16 november 2020

Met Merlijn Twaalfhoven en Tjitske Bergsma

Dank aan Elanor Numan voor deze transcriptie

Merlijn Twaalfhoven

Merlijn Twaalfhoven schreef recent '[Het is aan ons](#)'. Ofwel: waarom we de kunstenaar in onszelf nodig hebben om de wereld te redden. Met verbeeldingskracht, schoonheid en creativiteit wereldproblemen te lijf, zo staat er op zijn eigen website geschreven. Merlijn is een componist, muzikant, maar vooral een cultureel verbinder. Merlijn reisde over de wereld, naar conflictgebieden en brandhaarden en zag hoe muziek en 'samen iets maken' een directe weerslag had in de verbinding tussen mensen. Merlijn nam het initiatief tot de oprichting van de [Sociaal Culturele Raad](#) en werkt ook aan het ontwikkelen van [The Turn Club](#), omdat hij ziet hoe de wereld snakt naar meer visie en creativiteit bij de grote problemen die er zijn en om de rol van kunstenaars in de samenleving te vergroten.

Recent was er een interview met Merlijn Twaalfhoven in [Trouw](#).

Website: www.merlijntwaalfhoven.com

Tjitske Bergsma

Tjitske Bergsma is sinds de zomer van 2020 teamleider in de opleidingen van stichting NIVOZ. Daarvoor werkte ze veertien jaar - sinds de oprichting - op het Vathorst College in Amersfoort. Daar was ze leerlingcoördinator van havo 4 en 5 en werkte ze als docent theater en kunst en was ze medeverantwoordelijk voor de kunst- en cultuurontwikkeling. Ze maakte de ontwikkeling van deze school van dichtbij mee. Daarnaast begeleidde ze als coach de docenten die er kwamen te werken. Ook hield ze zich bezig met het 'opleiden' op school door, in samenwerking met hogescholen en universiteiten, studenten ervaring te laten opdoen.

Gedurende deze avonden hadden Rob Martens, Jan Jaap Hubeek en Rob van der Poel ook een rol.

Rob Martens

Prof. dr. Rob Martens is sinds januari 2018 als wetenschappelijk directeur verbonden aan stichting NIVOZ en tevens hoogleraar bij de faculteit Onderwijswetenschappen van de Open Universiteit. Martens' specialismen zijn onderwijsvernieuwing, motivatieprocessen en docentprofessionalisering. Hij is ooit begonnen als onderwijspsycholoog. In 2019 schreef hij het boek 'We moeten spelen', deels uitvloeisel van de verkenning die NIVOZ een schooljaar pleegde n.a.v. het jaarthema 'Spelen, leren, maken'. Volgens Martens zijn spelen en leren geen tegengestelde activiteiten. Spel is een serieuze, diep menselijke activiteit, die voorwaardelijk is voor leren, maar die zich altijd zal hullen in de kolderieke gedaante van de nar. Het boek is een vurig pleidooi om in ons onderwijs ruimte en tijd te scheppen voor de verwondering, voor het speelse, voor het onvoorspelbare. Niet om het leren 'op te leuken', maar om in volle aandacht en engagement als lerend mens te verschijnen.

Rob van der Poel

Rob is sinds 2011 verbonden aan NIVOZ, aanvankelijk actief voor het platform hetkind en meer recentelijk in een communicatierol en betrokken bij veel nieuwe publicaties. Hij is initiatiefnemer van het NIVOZ-podcastkanaal en maker van een serie podcasts die gaan over 'de plek van de kunsten in onderwijs en pedagogiek'. De eerste vijf afleveringen kun je hier beluisteren. Verder heeft hij het boek van Rob Martens redactioneel begeleid en mede mogelijk gemaakt. Rob deed eerder onderwijservaringen op als docent/student in een module ex-Nihilo bij de ArteZ, initieerde de NIVOZ-onderwijsavond over

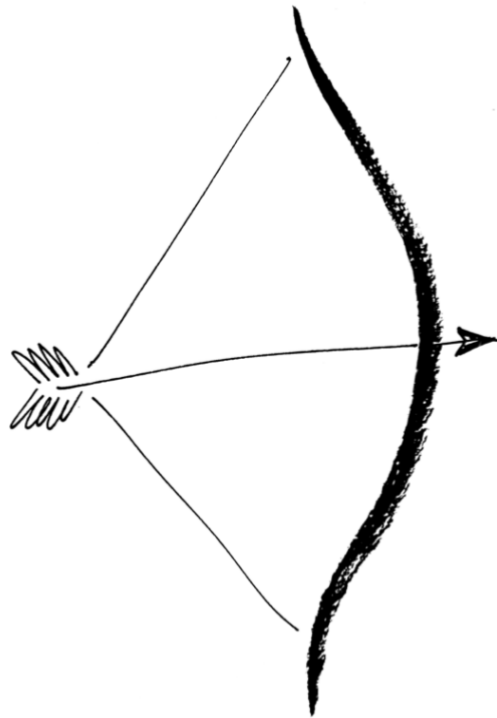
kunst en educatie met acteur Gijs Scholten van Aschat en promovenda Janeke Wienk en is recent ingestapt in de Werkplaats Muzisch Onderzoek van de HKU.

Jan Jaap Hubeek

Jan Jaap Hubeek is opleidingsmanager Educatie aan de Hogeschool Leiden én podcastmaker. Binnen de faculteit heeft Jan Jaap bijgedragen aan het vormgeven van een diversiteit aan opleidingsroutes richting het betekenisvolle beroep van leerkracht. Hierbij is de profilering van deze opleidingsroutes een belangrijke factor van succes. Marketing, en vooral 'true storrtelling', is een belangrijk aandachtsgebied van Jan Jaap. Mede hierdoor is de lerarenopleiding in kwaliteit en kwantiteit gegroeid de afgelopen jaren. Storytelling is een serieuze hobby geworden.

Naast zijn rol binnen de faculteit Educatie probeert Jan Jaap bij te dragen aan een positief imago van het onderwijs. Vanuit zijn Podcast Meesterwerk laat Jan Jaap innovatie, ontwikkeling en avontuur van onderwijsharten doorklinken. Jan Jaap hoopt met deze gesprekken mensen binnen het buiten het onderwijs te inspireren. Hij is podcast-host op zijn eigen kanaal Meesterwerk en meewerkend aan de podcasts van NIVOZ.

Website: www.janjaaphubeek.nl

Transcriptie (bewerking)

Merlijn leidt in met pianospel.

Jan Jaap

Dank je wel Merlijn Twaalfhoven, voor dit intro.

Ik kijk intussen in allemaal heel gezellige woonkamers.

Welkom allemaal op deze online bijeenkomst. Welkom op de eerste avond in de reeks van vier avonden naar aanleiding van het boek van Rob Martens: *We moeten spelen*.

Deze online Zoom-reeks vindt plaats onder de paraplu van stichting NIVOZ. Het NIVOZ dat leraren en schoolleiders sterkt bij de uitvoering van hun pedagogische opdracht. Tegelijkertijd ook de plek waar Rob Martens wetenschappelijk directeur is en ook het boek *We moeten spelen* is uitgegeven.

Als het goed is hebben jullie het boek als deelnemer allemaal ontvangen en anders is het onderweg.

Mijn naam is Jan Jaap Hubeek en ik zal proberen deze bijeenkomsten enigszins te begeleiden. Wie afgelopen zaterdag de Volkskrant heeft gezien en misschien wel het interview met Merlijn Twaalfhoven heeft gelezen. Hij gaf aan: laten wij het publiek afschaffen. En ik voelde een beetje tussen de regels door: laten we ook de voorzitter afschaffen. Dus vanavond gaan we het proberen 'met elkaar' te doen.

De aanleiding voor dit online Zoom-vierluik is gelegen in dit boek: de tweede druk van *Wij moeten spelen* van Rob Martens. Vier avonden gaan we op zoek naar doorkijkjes, inkijkjes, gedachtes over, gedachten achter de spelende mens. Zoals Rob Martens het zegt: "Soms moet je vergaderingen of meetings hebben waarbij geen agenda's om het goede gesprek te kunnen voeren en daarom hebben wij eigenlijk alleen maar vertrekpunten en nieuwsgierige gedachten en gaan we deze avond enigszins speels insteken.

Op de eerste avond zijn Merlijn Twaalfhoven en Tjitske Bergsma te gast, ze zijn al in beeld. Lisa Hu en Annette Valkengoed komen volgende week, de 23^e. Arjen Wals en Maureen Baas volgen de 30e en we sluiten af met Eva Vesseur en Peter Rombouts. En een aantal van deze toekomstige gasten zag ik net al langskomen als deelnemer.

Welkom allemaal.

De opzet van al deze avonden zal enigszins verschillen, maar een aantal lijnen komt telkens terug. Zo zullen er elke avond steeds één of twee breakoutmomenten zijn, die Rob van der Poel van NIVOZ zal begeleiden en hij zal straks uitleggen hoe hij jullie daarbij actief gaat betrekken. Want jullie worden gevraagd, uitgedaagd, verleid om over jullie spelhistorie na te denken.

Een ander element dat terugkomt is dat ik zelf in beeld ben, samen met Rob van der Poel van NIVOZ en Rob Martens. Wij gaan dus telkens twee gasten ontmoeten.

In de mail die jullie vanmiddag hebben gekregen, las je al over de spelregels: je bent zelf eigenaar van je camera, je microfoon mag je uit doen en af en toe word je ook gevraagd om hem juist actief aan te doen. En als je vragen, linkjes, tips, opmerkingen of whatever hebt... deel ze alsjeblieft in de chat, dan kunnen

wij daarop reageren. En dan kunnen we de chat bewaren en na afloop ook nog met je delen.

Om de avond speels af te trappen hebben wij bedacht om elkaar voor te stellen. En omdat ik nu in beeld ben en mag praten, zal ik als eerste Rob Martens voorstellen. Professor doctor Rob Martens moet ik zeggen. Hij is sinds 2018 als wetenschappelijk directeur verbonden aan stichting NIVOZ en tegelijkertijd hoogleraar bij de faculteit Onderwijswetenschappen aan de Open Universiteit. Rob is de aanleiding van deze avond, omdat hij de kunst bezit om woorden te geven aan iets dat heel moeilijk samen te vatten valt: spel, spelen. Hij verkent dat moeilijk grijpbare, zo zelden écht serieus genomen iets. En wat mij specifiek aanspreekt is dat Rob mooi laat zien dat vanuit spel de intrinsieke motivatie wordt gewekt. Dat het een drang oproept van binnenuit, vanuit nieuwsgierigheid, vanuit verbeeldingskracht. Rob zegt letterlijk dat die motivatie die zo verankerd zit in spel, veelal wordt uitgezet in ons onderwijs.

En ook Merlijn Twaalfhoven heeft dat meerdere malen gezegd. Waarom telt wat we belangrijk vinden op school vaak niet mee? We zetten dus eigenlijk de motor onder ons onderwijs uit, die motivatie, zegt Rob Martens. We zijn eigenlijk gemaakt voor 'spelend leren' en dat lijken we vergeten te zijn. En Rob, jij denkt dat het één van de grote denkfouten uit de negentiende eeuw is, een *spelbreker* zoals je dat zo mooi in je boek noemt en het is tijd geworden dat we die fout gaan herstellen. En dát is waar ik in het onderwijs zo naar verlang, dat er meer ruimte is voor spelen.

Rob, aan jou de bal, aan jou de beurt om iemand anders voor te stellen.

Rob Martens

Dank je wel. Even misschien een winstwaarschuwing voor de luisteraars... Want ondanks je grote woorden: niemand, ook ik niet, begrijpt echt wat spel is, maar het is een gevoel dat het iets is wat we altijd een beetje naar de zijkant manoeuvreren, iets wat we niet echt belangrijk vinden of wat we hooguit leuk vinden. De muzikant die een muzikale intro doet.

Maar tegelijkertijd denk ik dat het zo ongeveer misschien wel het allerbelangrijkste is en dat brengt me bij degene die ik mag introduceren: Merlijn Twaalfhoven. We hebben je op de piano al gehoord en sommige mensen kennen je ook van je waanzinnige muzikale ondernemingen. Maar ik zou 'm eigenlijk willen introduceren als schrijver van dit boek, *Het is aan ons*. Ik hoop dat dit te zien is. Je ziet een brandweermannetje die een brand aan 't

blussen is. En wat mij fascineert en aangrijpt is de titel. Want wat Merlijn doet in zijn boek is precies, maar dan ook echt precies hetzelfde als wat ik ook in mijn boek doe, namelijk de denkrichting omkeren en zeggen: goh, als we dat rare spel of het er sterk aan gekoppelde begrip kunst en de kunstenaar die we allemaal zijn, als we dat nou eens centraal zetten? En de ondertitel van zijn boek is: *waarom we de kunstenaar in onszelf nodig hebben om de wereld te redden*. Dat vind ik een fantastische ondertitel. Dat illustreert misschien waarom ik het zo'n interessant boek vind en waarom ik werk van Merlijn zo bewonder. Voilá, dat was mijn introductie van Merlijn.

Merlijn Twaalfhoven

Dank je wel! Een superleuke eer om het zo doorgespeeld te krijgen. Dank je Rob, ook voor je boek, want dat is echt een feest om eigenlijk de dingen die ik in mijn boek misschien een beetje intuïtief aanstip eigenlijk nog een hele laag dieper beschreven te zien. Ik had het ook graag eerder gelezen, want dan had ik ook m'n eigen woorden ermee kunnen verrijken.

Tja, we gaan vanavond ook met Tjitske Bergma aan de slag. Wij kennen elkaar nog niet, maar ik weet dat zij een onderwijzer is geweest op een middelbare school meen ik, maar ook veel betrokken is bij Nivoz als teamleider voor de opleidingen, maar je moet het maar even zelf aanvullen, Tjitske?

Tjitske

Ja, dank je wel Merlijn. Dat doe ik dan. Ik werk sinds de zomer voor NIVOZ, inderdaad bij de opleidingen en daarvoor heb ik 15 jaar op het Vathorst College in Amersfoort gewerkt. Die school heb ik vijftien jaar geleden met een groep mensen helpen oprichten, een school voor vernieuwend en eigentijds onderwijs. En ik ziet hier vanavond, denk ik, omdat het Vathorst College ook heel erg vanuit de kunsten is opgericht, met kunstcultuur als volwaardige poot in de school. Kunst doet helemaal mee, het onderwijs is daar helemaal mee vervlochten. En ik ben daar oorspronkelijk begonnen als docent theater/drama. En voor de duidelijkheid theater omvat meer voor mij dan alleen drama. Dat was denk ik mijn introductie. Dan ga ik door naar Rob van der Poel.

Rob ken ik sinds dit voorjaar. We hebben elkaar leren kennen via LinkedIn, omdat ik geïnteresseerd raakte in het NIVOZ. We raakten met elkaar aan de praat, omdat ik een artikel ging schrijven onder andere vanuit mijn rol als theaterdocent en ik werk veel met Deep Democracy, zijnde een manier van

praten met elkaar, ook als het spannend wordt en ook om besluiten te voeren. En daar heb ik een artikel over geschreven en zo zijn we eigenlijk met elkaar in contact geraakt. En Rob is onder andere verantwoordelijk voor veel artikelen, marketing, publiciteit, eigenlijk is zijn rol ook niet helemaal... Hij doet van alles, we komen elkaar continu tegen, binnen en buiten het NIVOZ. Rob dus..

Rob van der Poel

Dank je wel. Ja het is altijd leuk en spannend om te horen wat een ander dan gaat zeggen en ook wat ik nu zelf weer ga zeggen. Over Jan Jaap. Jan Jaap heeft mij in de wereld geïntroduceerd van de podcast. Het eerste moment herinner ik me nog goed, dat was op het Waldorf-festival van de vrije scholen. Jan Jaap had daar een ruimte ingericht, een podcastruimte en ik kwam daar langs en ik werd daar door zijn collega Merel Boon dus uitgenodigd om gewoon maar eens even op de stoel te gaan zitten en voordat ik het wist had ik een koptelefoon op mijn oren en ging Jan Jaap mij vragen stellen. Over spelen gesproken. En hij deed dat op zo'n indringende manier dat ik er ook echt helemaal in zat . En eigenlijk vanaf dat moment hebben wij contact en maken we over en weer podcasts. Ik ben dat gaan doen voor NIVOZ en we inspireren elkaar daarin. eigenlijk is ook dit vierluik ontstaan door die samenwerking. Ook met Rob Martens

Jan Jaap

Dank je wel Rob. En met Rob gaan we gelijk beginnen. Rob, in jouw boek is een heel belangrijk onderdeel het begrip 'playful mind', een speelse manier van kijken. En Merlijn, jij hebt het in jouw boek over de 'kunstenaarsmindset'. En ik wil, ik weet niet waar, maar ik leg nu de bal ergens tussen jullie tweeën. Ik ben heel benieuwd of jullie het een beetje over hetzelfde hebben of kunnen jullie een beetje verkennen wat de één met playfull mind en de ander met kunstenaarsmindset bedoelen? Dan komt er volgens mij vanzelf een goed gesprek op gang.

Merlijn

Ja, omdat we altijd zo met kunst bezig zijn als 'het verschijnsel' kunst en kunst als 'het kunstwerk'. En ik zocht naar een woord om nou juist dat proces, datgene wat er je hoofd gebeurt, om dát te duiden. En daarin heeft een kunstenaar natuurlijk heel veel ervaring, maar in principe is die kunstenaarsmindset iets dat iedereen aan kan zetten of kan activeren.

Rob Martens

Ja, dat wordt een korte avond denk ik, want we zijn het helemaal eens met elkaar. Het is namelijk exact hetzelfde als wat ik er ook in zie. En ja, het is natuurlijk het boek van Merlijn. Ik kan d'r niet vanuit gaan dat iedereen dat boek heeft gelezen, net als ik er ook niet vanuit kan gaan dat iedereen mijn boek gelezen heeft. Dus om te voorkomen dat we er een enorme verwarring van maken, misschien goed om er iets over uit te leggen. Ik noem het een playfull mind, dat heb ik overgenomen van Peter Gray, een evolutiepsycholoog. Maar ik denk dat we het over hetzelfde hebben. Dat is al meteen iets wat me heel erg fascineert. Omdat we altijd de neiging hebben om naar naar de verschijningsvorm te kijken, terwijl het bovenal een proces in je hoofd is. Kunst in zijn verschijningsvorm of spel, met Huizinga denk ik dat je die twee gelijk kan stellen aan mekaar. Daar kunnen we het misschien later nog over hebben.

Ik kom hier uit de wereld van het onderwijs, Merlijn meer denk ik uit uit de wereld van van laten we zeggen muziek in zijn theatrale verschijning soms. En toch komen we - en dat fascineert me - heel erg, op heel veel plekken, op precies hetzelfde uit. Namelijk dat het uiteindelijk iets is wat in je hoofd gebeurt. En wat allerlei kwaliteiten en kenmerken heeft die ik vanavond en ook op de andere drie avonden wil gaan verkennen. Dit maakt ons op de een of andere manier gelijk, het verbindt.

In dat interview van Merlijn in de Volkskrant van afgelopen zaterdag zag ik dat ook terug. Merlijn begon me daarin om de oren te slaan met Joseph Beuys en ik vind het echt heel fascinerend, want ik sluit z mijn boek af met citaten van Beuys: *Jeder mensch ist ein kunstler*, dus dát idee. En dat staat ook heel centraal in zijn werk, dat het vaak angst is, of onder druk staan of onzekerheid over het gevoel, dat ons tegenhoudt van onze creativiteit of van iets moois maken. Want dat is voor een elite, dat is niet voor mij. Dat idee blokkeert ons heel vaak. Terwijl als je een boek leest of naar een film kijkt, dan ben je het proces, jij bent degene die het doet, het gebeurt eigenlijk al in je hoofd. Dat is een van de hele interessante dingen vind ik. Dat als je op die manier naar kunst en muziek kijkt dat het veel breder is dan alleen al die hokjes waarin kunst en spel nu verschijnen.

Jan Jaap

En gebeurt dat vooral in je hoofd, Rob?

Rob Martens

Ja, uiteindelijk denk ik dat iets is wat in je hoofd gebeurt. Natuurlijk, als je een boek hebt of je hebt een theatervoorstelling of je doet een spel dan ben je ook

fysiek bezig, op allerlei mogelijke manieren. Maar uiteindelijk voor mij is wel de kern wat er in je hoofd gebeurt ja.

Jan Jaap

Dan speel ik even de bal mee naar Tjitske. Jij zei net dat je bij het Vathorst College mede aan de wieg gestaan van het ontwerpen van een school waarin kunst helemaal centraal staat, dus als je dit meeneemt, ik leg de bal eens tussen jou en Merlijn in. Hoe geef je nou vorm aan onderwijs waarin dit eigenlijk ontstaat, gebeurt? Kun je je zo vormen dat je het zo kan leren?

Tjitske

Ja, ik zat er net een beetje op te kauwen of het nou alleen in je hoofd gebeurt, of ik het daar eigenlijk wel mee eens ben... Er zijn verschillende gedachten. Wat ik heel mooi vind aan kunst in het onderwijs en bezig zijn met kunst in het onderwijs is dat juist kinderen en jongeren nog heel dicht staan bij die playful mind. Zij zijn nog niet - ik wil niet zeggen verpest, we zijn niet verpest als volwassenen, maar er zitten wel heel veel inpakpapiertjes om ons heen. En kinderen en jongeren die hebben dat nog niet zo. En wat me zo ontzettend raakt, ook toen ik met de jongeren op het Vathorstcollege bezig was, is dat als zij bij hun eigen verhaal kwamen of bij hun *playful mind* en het ongrijpbare toelieten, dat ze daarmee soms ineens zó iets krachtigs neer konden zetten . Vanuit zichzelf. Dat raakt dan iedereen. Dan heb je daar helemaal geen woorden meer voor nodig. En die momenten ontstaan alleen door een playful mind, ja. Maar het ontstaat ook door je er volledig met je hart mee te verbinden. Dus het is én - én wat mij betreft.

Merlijn

Ja, ik ben ook wel echt mee eens dat het echt ook gaat om uiten. Dat is ook wat in het boek van Rob Martens heel mooi staat: het je laten zien, dus het podium opgaan of dat podium nou heel klein en bescheiden is namelijk maar toch het uiten, het creëren van zaken. Iki geloof namelijk dat je van kunst kan spreken als het iets wat abstract is, wat ongrijpbaar is, omzet in wat je kan *ervaren*. En wat ook anderen kunnen ervaren. Dat is dus wel een hele stap verder dan puur en alleen die mindset. Maar die mindset is natuurlijk wel essentieel. Vandaar dat ik ook zeg: we hebben die kunstenaars-mindset nodig. Uiteindelijk moeten we wel die wereld redden en het blijft dus niet bij een soort filosofische oefening of iets interns. Er is heel veel nodig in de materie.

Tjitske

Mag ik daar iets over aanvullen? Want die kunstenaarsmindset begint wel bij

een verbeelding van. Dus die verbeeldingskracht zit volgens mij wel ergens in je hoofd. Je moet ergens een mogelijkheid zien, een visioen of een glimp opvangen van iets wat schijnbaar nog niet kan, of nog niet bestaat. En dan de drive hebben om te gaan creëren, hoewel je nog niet precies weet waar dat op uit komt. En precies dát vind ik ook het fascinerende in de verhalen in het boek van Merlijn, maar ook in het boek van Rob. Dát hebben we nodig om te kunnen vernieuwen, in het onderwijs, maar ook om de wereld te redden, om in Merlijns woorden te blijven. Zéker.

Rob Martens

Misschien nog één zinnetje om toe te lichten. Misschien ben ik niet helemaal duidelijk als ik zeg 'het zit in ons hoofd'. Kunst heeft altijd de eigenschap om zich te gaan verbinden en te gaan uiten. Natuurlijk. In mijn boek maak ik een vergelijking tussen iemand die iets filmt wat je in een in een filmhuis gaat bekijken en een bewakingscamera die aan staat. In het één wordt heel veel ingelegd en in het andere niet. Dat is het eigenlijk. Wat daar ingelegd is? Al die dingen, zoals verbeelding, inleving, ontroering, die kunst en spel kunnen opwekken.

Jan Jaap

Merlijn, je zei net in jouw intro dat je het boek van Rob hebt gelezen nadat jouw boek af was en dat het je heel veel inzichten gaf. Kun je ons meenemen wat dat boek jou gaf? Wat was er echt wat jou raakte, waar wekte het jouw nieuwsgierigheid?

Nou, halverwege het boek van Rob dacht ik: wacht even, hebben we het niet over gewoon mens zijn. Ik bedoel, spel zit in alles of ligt aan de grond van álles. Dat is wat me bij het lezen heel mooi duidelijk werd. Dus in eerste instantje zit het overal, het is eigenlijk gewoon ons leven. Maar pas later besef je eigenlijk hoeveel ervan in ons huidige bestaan wordt ingedamd, wordt afgeremd, wordt geblokkeerd. Hoezeer het ons wezen bepaalt, is eigenlijk nog veel groter dan wat ik zelf altijd zei. Ik zei altijd: ja, kunst komt voort uit rituelen of plekken waar mensen samenkomen, waar ze verhalen vertellen over wie we zijn en de relatie met hun plek aanduiden of de relatie met een jaargetijde aanduiden. En Rob schrijft bijvoorbeeld over de jacht, om samen op jacht te gaan, over allerlei vormen van communiceren, eigenlijk over taal. Eigenlijk lijkt de hele - zeg maar - premoderne tijd van de mens doordrongen te zijn van spel.

Rob Martens

Mooi om te horen, Merlijn. Het is ook echt mijn ontdekking geweest. Naar iets wat een beetje klein is en aan de zijkant staat, zoals spel. Dat hoe meer je aan

die draad gaat trekken, dat-ie almaar langer wordt. En op een bepaald moment begin je je te realiseren: het ontkennen van spel, is het ontkennen van wie je bent als mens. En het ontkennen van spel in onderwijs - en dus kinderen die daarin niet kunnen verschijnen - is als ik het hard formuleer, het ontkennen van een kind. Dus het gaat wat dat betreft veel dieper.

En ja, dat vond ik ook zo mooi aan jouw werk. Als jij zegt: waarom we de kunstenaar in onszelf nodig hebben om de wereld te redden. Volgens mij staat er dat we onszelf weer moeten kunnen zijn, vrij van angst, vrij van druk en al die dingen die dit tegen gaan. In mijn eigen boek zit daar ook wel een laag van boosheid in. Van hoe we met z'n allen van 't padje afgeraakt zijn. Dát gevoel.

Spel zien we toch vaak als iets leuks, iets ludieks, als iets grappig, als iets muzikaals. Maar spel (of kunst) kan ook heel erg dienen om een spiegel voor te houden. En da's trouwens ook een aspect wat ik heel fascinerend vind. Het is heel sterk het idee wat dus ook bij Joseph Beuys is terug te vinden. *Ieder mens is een kunstenaar*. Het is dus heel erg niet-elitair eigenlijk. En het is ook het weigeren om elitair te zijn, of zoals die kop in de Volkskrant: *Haal kunst van het podium*.

Het is een heel belangrijk aspect voor mij in spel en bijvoorbeeld in sprookjes. Assepoester die zichzelf niet mag laten zien, die miskend is. En ons genot is uiteindelijk: iedereen mag zich laten zien en gekend wordt. Iedereen is gelijk in het spel. Juist dat aspect. Niet elitair. Terwijl kunst en spel heel vaak wel in een hokje worden gezet van het is elitair en moeilijk. Of het is een intellectuele krachtmeting en juist van dat idee zouden we bevrijd moeten worden.

Jan Jaap

Tjitske, als je Rob dit hoort zeggen, hoe kijk jij dan tegen kunst en spel in relatie tot onderwijs?

Tjitske

Wat Rob net schetste, raakt me. Hij zei: het is bijna het ontkennen van de mens. Als je dat speelse, die playfull mind, niet aanraakt of kan zien. En het onderwijs - ja dat weten we natuurlijk allemaal - is zo gericht op cognitie en op examens en op meetbare doelen. En dan kom je meteen in het moeilijke gebied, namelijk dat kunst heel moeilijk te meten is. En daar begint het zo ingewikkeld te worden in relatie met het onderwijs. Het is denk ik één van de redenen waarom het een ondergeschoven kindje is. Terwijl ik heb gezien en wij het er allemaal hier wel over eens zijn dat kunst in welke verschijningsvorm dan

ook, dat je kinderen en jongeren daarmee in aanraking moet laten komen. Het gaat over hoe je naar mensen kijkt, hoe je met het leven omgaat zoals het zich aandient. Zo groot zou ik het wel willen noemen.

En belangrijk dus dat je het ook heel gewoon maakt. Dat vind ik ook heel mooi aan het boek van Merlijn. Haal die kunsten inderdaad van het podium af en breng het in de scholen! Het is iets heel gewoons om te doen. Kunst is heel dichtbij. Het is niet kunst van *Kunst en kitsch* weet je wel. Dat zei ik altijd tegen leerlingen: 'Jongens, het hoeft niet abstract te he. Piet Mondriaan vonden ze bijna allemaal in eerste instantie verschrikkelijk'..

Het vak CKV wordt op veel scholen nog wel gegeven, want dat is een verplicht vak. Maar daar begint het al: als je alleen CKV verplicht maakt en voor de rest de kunsten alleen maar als extraatje in de onderbouwuren doet, tja...

Wat ik bedoel is dat je kunst serieus neemt, als deel van het geheel ziet, dan krijg je een andere dynamiek in de school. Door zo met kunst bezig te zijn, als kunst een grotere rol speelt, dan ontstaat er een andere sfeer. Dat heb ik gemerkt op het Vathorst College en op meer scholen gezien. Een sfeer die uitgaat van vertrouwen, van mogelijkheden, van verbeeldingskracht. En je ziet dat er in die klassen iets anders gebeurt, dat er een andere dynamiek ontstaat. Inderdaad, die is niet te meten. Daar kun je niet zomaar een thermometer in steken. Maar iedereen op school zei: er gebeurt hier iets, ik weet niet wat... En misschien is het maar goed dat we het niet kunnen benoemen. Een soort magical. Én het is ook heel gewoon. Snap je? Die twee. Samen. Dat vind ik heel bijzonder

Merlijn

Ik zou bijna nog een stap verder willen gaan en zeggen: *zorg dat kunst geen vak is, maar een manier van kijken naar élk vak*. Want in biologie of Duits of het maakt niet uit in welk vak, in elk van die vakgebieden zijn kunstenaars bezig geweest of helpt het om op een kunstenaarsblik ergens naar te kijken, of te spelen, te experimenteren, nou noem maar op. Het is in feite een misverstand dat het wordt gezien als een vak. Net als het ook niet in een apart ministerie zou moeten worden ondergebracht. In elk ministerie – neem het landbouwministerie - heb je kunstenaars nodig. Heel hard.

Tjitske

Daarom zou ik graag iets willen aanvullen. Wat ik bijvoorbeeld merkte in het onderwijs, als we het met docenten over leerlingen hadden, als we leerlingen bespraken zeg maar, in de beroemde overgangsvergaderingen, dat er een

verschil was hoe er over leerlingen werd gepraat. Veel kunstdocenten gaven een ander beeld van een leerling dan de docenten die veel op cognitieve met zwerkte of in cognitieve vakken. Het mooie was dat daar dan een dialoog over werd gevoerd. Dat er - ik zou willen zeggen - soms verzachting optrad, omdat je met een andere blik naar een leerling kon kijken. Veel holistischer. Soms betekende het alsnog dat een leerling iets niet haalde, vanwege de dingen die we op school belangrijk - ook voor voor het eindexamen- vonden. Maar tegelijkertijd veranderde er wel iets in de manier waarop we naar leerlingen keken en dus ook met leerlingen omgingen. En soms leidde het ertoe dat we leerlingen kansen hebben gegeven die ze volgens de cijfers helemaal niet zouden hebben gehad. Dus juist door die andere blik konden zij ook zien, ze gelobven wel in me, het vertrouwen is er wel, óndanks de drieën die er op mijn cijferlijst staan. Dus ja, daar geloof ik enorm in. En het is een risico, want je kunt het niet meten, je kunt het niet hard maken.

Jan Jaap

Je wordt heel mooi in de chat aangevuld door Jacco die zegt: *kunst heeft misschien geen meetbare doelen, maar wel merkbare doelen.*

Rob Martens

Ik zat ook met een scheef oog naar de chat te kijken en ik zie dat veel mensen daarop reageren. En Merlijn gaf net wat wat complimenten over mijn boek, maar hij heeft zinnen in zijn boek staan waarop ik gewoon oprecht jaloers ben. Het gaat hierbij om de kunst, de waarde van datgene dat weigert om nuttig te zijn. Dat is voor mij een heel belangrijk als je probeert te begrijpen wat spel is, dat het inderdaad heel veel te maken heeft met ontdekken, met leren, vernieuwen, verbinden. En dat kán helemaal niet als je er een direct meetbaar doel buiten het spel aan wilt geven. Dat is een beetje raar en eigenlijk moeilijk te begrijpen en volgens mij ook een van de redenen dat spel zo enorm onderschat wordt. Maar Huizinga zei al: verplicht spel of gedwongen spel is geen spel. Je kunt het niet dwingen.

En misschien als ik één anekdote mag vertellen. In de jaren veertig-vijftig was die hele behaviouristische cognitieve benadering van mensen. Wemoeten dingen doen, dan kwam het goed. En toen kwam de term *intrinsic motivation*, die door een meneer Harlow is bedacht. Hij deed echt vreselijke experimenten met aapjes, met rhesusaapjes ook wel onthechtings-experimenten. Dat moet je maar allemaal eens opzoeken. Zij probeerden die aapjes met straffen en belonen van alles te leren en zaken op te laten lossen. Maar op een onbewaakt - letterlijk op een onbewaakt ogenblik - ontdekte deze meneer Harlow dat die

aapjes doorspeelden terwijl er geen straf of beloning meer kwam. Ze deden het puur uit zichzelf en dus daar ontdekte hij: er is blijkbaar nog een vorm van motivatie. Dat noemde hij intrinsiek en later hebben mensen als Ryan en Deci dat opgepakt en dat is nu dé leidende theorie geworden.

Wat ik wil zeggen juist dat rare kleine dingetje gebeuren als mensen - of in dit geval aapjes - ergens niet toe gedwongen worden. Als ze gewoon iets doen uit zichzelf, intrinsiek. En dat lijkt ook zo enorm centraal te staan in spel en kunst en dat kan natuurlijk een ding worden. Voor heel veel mensen die iets willen van kinderen, van anderen, die willen dat kinderen iets doen op een bepaald moment. En spel weigert weigert aan die regel te voldoen. Je kunt iemand niet dwingen een stuk muziek mooi te vinden of om een boek aangrijpend te vinden. Dat is echt een paradox. En als die opbrengst bij dat spel moeilijk te meten of te voorspellen is, wil dat niet zeggen dat het geen waarde of betekenis heeft. Ik noem dat echt een denkfout. En daardoor hebben we eigenlijk niet alleen in onderwijs, maar op heel veel plekken in de samenleving enorm miskend wat spelen betekent.

Jan jaap

Mooi. Rob van der Poel! De camera is aan jou. Wat ga je met ons doen?

Rob van der Poel

Het is al een beetje aangehaald. We gaan de komende vijf á tien minuten gaan we de kunstenaar in onszelf wakker maken. Dat betekent dat we pen en papier als het goed is naast ons hebben liggen. En ik nu aan iedereen die in het publiek zit vraag om even tijd te nemen om naar binnen te gaan. Dat kun je doen met je ogen dicht, maar dat kan je ook doen met je ogen open, gewoon even bij jezelf te zijn en niet meer zozeer in het scherm en naar de mensen die je nu voor je ziet.

En dan even te voelen en terug te gaan naar de tijd van je kind zijn. Naar je speeltijd. Je kinderspeeltijd. Waar zie je jezelf spelen? Wat gebeurt er? Waar ben je? En met wie ben je? En wat doe je? Hoe oud ben je als je jezelf daar ziet?

Kijk eens even welke beelden er in jou terugkomen en schrijf daar één of twee steekwoorden over op, op papier, over die situatie, zodat je aan de hand van die woorden direct weer ín die situatie zit.

En misschien kwamen er, terwijl je dit zo aan het doen was, meer momenten terug. Meer gebeurtenissen. En als dat zo is - misschien gebeurt het nu - dan kijk je gewoon weer eens wat er nu te binnen schiet. Het is niet goed, het is

niet fout, kijk maar gewoon intuïtief wat er gebeurt, welke beelden je terughaald. En op die manier kan je misschien nog een tweede situatie met één of twee woorden beschrijven. Of misschien zelfs een derde. Omdat je zoveel gespeeld hebt en het allemaal tegelijk nu binnenkomt.

Welnu, als je dus die twee, drie gebeurtenissen voor je hebt genoteerd, dan krijg je nu twee minuten - kort - om op basis van deze drie gebeurtenissen een potlood of een kleurpotlood of een pen te pakken en te tekenen. Intuïtief. Het hoeft nergens direct op te lijken, het kán wel zo zijn, maar laat je gewoon intuïtief leiden op basis van deze drie spelsituaties. Of twee.

Probeer te kijken of je de kern van het spel van jouw spel, of je dat kan tekenen. In een beeld. Of in ieder geval te kijken wat er dan ontstaat. Misschien is het wel symbolisch. Laat je vooral verrassen.

Misschien ontstaat er door het één te tekenen ook een volgend beeld. Komt er iets bij. Misschien ben je al klaar. Of merk je dat je nog lang niet klaar bent. Langzamerhand denk ik dat die twee minuten naar het einde lopen. Ik ga jullie vervolgens vertellen wat er nu gaat gebeuren. Je wordt namelijk naar een breakoutroom geleid en daar tref je als het goed is twee of drie anderen in die room. En daarin krijgen jullie 5 minuten - dus 5 minuten en niet langer. En één van de spelers, één van die 4 of van die 3, die laat z'n tekening zien. Wat-ie gemaakt heeft en daar hoef je geen begeleidende tekst bij te spreken. Dat kan wel, maar wees nieuwsgierig wat er - als je die tekening laat zien - hoe de anderen kijken en wat ze daarop gaan teruggeven of hoe ze daarop reageren. Eén voor één ook. Wat zie jij, wat gebeurt er in jou als je die tekening ziet? Nou, als je dat gedaan hebt, dan is d'r misschien nog tijd om er nog eentje te doen. Kijk eens hoe dat gesprek loopt en aan het einde, één minuut voor het einde komt er een klok in beeld. Daarop zie je dat er nog één minuut is, dan weet je of je nog iets moet afronden of dat je het gewoon laat lopen.

Ik ga jullie nu in breakout zetten en je moet als het goed is ook nog op een knop drukken dat je er in gaat. Dus het is wel even belangrijk om dat te weten.

BREAK-OUT

Jan Jaap: Welkom terug

Rob Martens: Ik kreeg wel feedback dat het te kort is.

Rob van der Poel: Aan een ieder: dit is kort, dat klopt en toch. Kijk maar even gewoon wat de ervaring is en wat je daarin wél hebt kunnen ervaren in het

proces van van doen, van maken en van mogelijk ontmoeten. Het gaat anders als dat je gewend bent. En daar valt misschien iets in te ontdekken.

Ik geef het terug aan jou eh Jan Jaap [52:38]

Jan Jaap

In de breakoutroom werd net aan mij gevraagd van van hoe ik vroeger speelde en daar was ik aan begonnen, maar ik was nog niet helemaal klaar. Ik wil mijn verhaal even afmaken op weg naar het volgende blok. Ik vertelde, ik ben in het buitenland opgegroeid tot m'n achtste en toen kwam ik terug in Nederland. En toen ging ik heel veel bomen klimmen, want die bomen hadden we niet waar we woonden, in Saudi Arabië, midden in de woestijn. En in die bomen had ik heel veel fantasie, maar ik flikkerde ontzettend vaak uit de boom. En Rob en Merlijn, jullie schrijven over de grote waarde van durven falen. Want ik maak nu een bruggetje, dat vallen uit die boom, daar heb ik eigenlijk hele fijne herinneringen aan. En ik zat net in de breakoutroom en toen vertelde, ik ben haar naam even kwijt, maar zij had een heel grote foto van een ouderwets klaslokaal achter haar op de muur hangen en daar zat iedereen in in rijtjes en dat is ook een beetje de herinnering van mijn basisschool, je zat in rijtjes. Ik was niet zo goed met taal, dus ik had veel rooie strepen ook nog altijd voor mijn neus. Dus op school mocht je eigenlijk geen fouten maken, maar in 't spelen vond ik het zo leuk om uit die boom te flikkeren. Dus ja die faalruimte, het navigeren door onzekerheid, is een hoofdstuk volgens mij in het boek van jou, Merlijn. En dus wil ik de bal tussen jullie in leggen en Tjitske stapt daar vast ook bij in. Hoe geven we nou eigenlijk vorm aan dat onderwijs, aan dat spel, want een heel belangrijk deel is fouten maken en daar weer van leren.

Rob Martens

Het raakt eigenlijk meteen aan het citaat van Merlijn: *de waarde van datgene dat weigert nuttig te zijn*. Ja. eigenlijk zit daar gewoon heel veel logica in. Alléén als je iets doet wat níet moet van iemand, als je de ruimte hebt om fouten te maken, dat kan dus alleen maar als het niet per se nuttig moet zijn. Maar als je die ruimte niet hebt om fouten te maken, dan dan ga je niet uit een boom vallen, laat staan dat je daar plezier aan hebt. Dan ga je niet de grens opzoeken en accepteren dat je kan mislukken.

De enige manier om plezier te kunnen hebben aan een mogelijke mislukking als ik de vaatwasser vul, want dat is voor mij geen spel, dus als dat misgaat en de vaat is niet schoon, dan sta ik alleen wat te vloeken. Dan vind ik dat op geen enkele manier leuk. Maar in spel ga je heel heel vaak - meestal zou ik haast zeggen - de plek opzoeken waar je het jezelf moeilijk maakt. Ook al lijkt dat

soms niet zo te zijn , maar dat is iets wat heel veel gebeurt en dat kan alleen maar als je de ruimte hebt als je weet dat binnen het spel je kan falen en slagen, maar buiten het spel heeft het relatief eigenlijk geen consequenties.

En dat geldt ook voor naar een muziekstuk luisteren, voor een voetbalwedstrijd spelen, dat geldt voor een boek lezen, dat geldt op heel veel plekken waar waarin je het spel ziet.

Spel heeft het aura, de uitstraling, van onnuttigheid nodig. Anders is het nooit leuk om een en ander uit te proberen, om uit die boom te vallen, Want Jan Jaap, als iemand jou gedwongen om in die boom te klimmen en d'r had een opgewonden gymnastiekleraar naast gestaan die jou had staan beoordelen. Of je bang gemaakt, of je het gevoel gegeven: ik moet echt hoger klimmen, dan was het niet meer leuk geweest voor jou. [

Jan Jaap

Merlijn, ik moet even denken aan jouw experimenten in Cyprus. Je hebt daar bij de muur, tussen het Griekse en Turkse deel, een soort spel gemaakt met muziek. En juist in de stilte ontstond iets. Ik moet er aan denken na het verhaal van Rob. Soms kun je het spelen ook niet organiseren, hoe kijk jij daar naar? Naar die onzekerheid, naar het navigeren erin...

Merlijn

Het is eigenlijk wel grappig, je hebt een soort veiligheid nodig om te spelen, maar tegelijkertijd door te spelen kun je bepaalde dingen die echt gevaarlijk zijn. Kun je daar veel meer in doen dan anderen. Ik bedoel: ik ben met muzikanten in oorlogsgebieden geweest en zolang wij die violen in onze handen hadden, voelden wij ons veilig. Dat spel was zo duidelijk een vorm waarbij we helemaal overtuigd waren dat niemand ons iets zou doen, zolang we aan het spelen waren. Dat gaf ons een soort bescherming waarmee we uiteindelijk veel verder konden gaan. In Cyprus zijn we op een gegeven moment echt met muzikanten naar bepaalde grenswachten gelopen en op een legerpost geklommen. Die soldaat die daar stond, wist totaal niet wat-ie met ons aan moest. Want we hadden instrumenten in onze handen en we deden daar best wel serieus over. Dus het was een soort maffe manier om iets heel serieus te doen, namelijk met een fagot en allerlei instrumenten, dus dat leek helemaal niet speels, dat was heel serieus. Maar het was van zo'n andere orde dat ik later zei: ja, zo'n soldaat heeft allerlei dingen in zijn boekje staan en die weet dat precies. Als er dit gebeurt, moet ik dat doen. Code of conduct of weet

ik veel. Rules of engagement. Alleen hij heeft gezocht naar de fagot, maar bij de f vond ie niks...

Dus spel kan een soort van veilige of een soort nieuwe zone creëren waarin de normale regels van de wereld – zelfs in een conflictsituatie - ineens niet meer gelden.

Maar wat Rob bedoelt, is inderdaad een bijzondere ander soort situatie. Als componist ben je natuurlijk bezig om je stuk te laten slagen en dat is dan ook een heel serieuze aangelegenheid. Want ik heb geen enkel moment het gevoel gehad van *oh, dit is maar een spelletje*. Nee, dit was een hele grote compositie die ik aan het maken was op de daken die die gedemilitariseerde zone, die bufferzone tussen noord en zuid Cyprus. En mijn muziekstuk ging eigenlijk mis. Dat wil zeggen, er raakte niemand gewond, dus dat is gaaf aan muziek dat als het allemaal misgaat, het toch niet ernstig is. Dat geeft al een zekere veiligheid. Het is in die zin maar spel, maar d'r was iets anders wat er gebeurde. Want mijn muziek stopte en mensen wisten niet dat die stilte niet mijn bedoeling was, dus ze waren eigenlijk vol aandacht muziek aan het luisteren en d'r was een stilte en alleen ik was degene die me vreselijk zorgen maakte. Het publiek hoorde ineens de vogels of krekels in de verte en kinderen lachen en d'r was iemand bezig ergens, een meubelmaker ofzo. Zijn tikken of kloppen met de hamer. Het was in feite het echte leven. En normaal luister je niet naar het echte leven, want je denkt 'dit is normaal, het is niet belangrijk'. Maar mijn muziek werd eigenlijk de lijst en in die lijst werd het normale leven het kunstwerk. Daar werd aandachtig naar geluisterd. En ik dacht: dit kan ik dus nooit benaderen, dit is een een nog hogere vorm [lacht] van schoonheid.

Rob Martens

Ik haal even een opmerking uit de chat, van René Akkermans. Aan het begin, vertelde je, over jouw gevoel van veiligheid. Je had het idee dat de mensen die mogelijk kwaad zouden willen, julkie verschijning niet goed konden plaatsen of niet wisten hoe... Rene vergelijkt dat met de de nar die laat zien dat-ie speelt en die spot kan drijven of emotie kan uitlokken. Juist dat geeft hem als het ware de ruimte om om dat te doen. En je had rond de tijd van de Katharen, de troubadours. En dat komt van *trouver* en dat kan zowel betekenen uitvinden en ook leren en bedenken. Dat waren muzikanten en zij konden eigenlijk ook een beetje hun gedachtengoed - in een gevoel van een vrije geest - als het ware verspreiden, juist omdat ze in die rol zaten van troubadour of van de nar of wat... Dat biedt een soort veiligheid.

Merlijn

Ik denk dat het begrip van de nar iets is waar onze samenleving om schreeuwt. Hoe de hele politiek, de heksenketel, de talkshows iedereen geeft elkaar in die zin geen ademruimte. Het is bloedserieus. Je kunt je reputatie elk moment verliezen, je mag niet twijfelen. Noem mij eens een minister die echt serieus zegt: dames en heren, dit weet ik niet. En de coronacrisis is in die zin een heel bijzonder moment, want die woorden zijn toen voor 't eerst eigenlijk gezegd. Zo in maart, herinner ik me, stonden daar echt ministers en zeiden: wij weten het niet.

Rob Martens

ik zit nog even ook na te denken. Over die veiligheid voelen om te kunnen zeggen: 'ik weet het niet of ik twijfel of ik word word hier ongelukkig van of wat dan ook'. Dat zie je inderdaad totaal niet meer terug in dat hijgerige debat wat gevoerd wordt. Kijk naar profvoetballers als ze aan het woord komen, die hebben dan een communicatieadviseur en daar komen alleen maar cliché's uit van 'ja, ik doe het voor het team. Ik denk [lacht] joh, ik geloof er geen barst van. Je doet het helemaal niet voor het team, je doet 't voor jezelf! Geef dat gewoon toe.

En het brengt me ook beetje bij Tjitske weer. Je hoort vaak van mensen die verlegen of sociaal wat teruggetrokken zijn, dat ze zich op de middelbare school in dramatische expressie in eens durven te uiten. Ik heb dat zelf ook meegemaakt op de havo in dramatische expressie, omdat ze weten dat het 'maar' toneel of theater is. Herken je dat, Tjitske?

Tjitske

Ik denk nu aan heel veel verschillende dingen. Maar waar ik vooral aan denk is dat je op een school - zoals het Vathorst, maar ik denk op alle scholen - kun je een soort vrijplaats bieden aan kinderen of aan leerlingen om zich te kunnen uiten. Die is er niet zomaar. Dat vraagt ook om een bepaalde kunstenaarshouding van de docent en daarmee kom je denk ook wel op een soort cruciaal punt.

Na mijn opleiding ben ik naar de kopergietery geweest in België, in Gent en daar zit een hele bijzondere theatermaakster Eva Bal. Zij heeft mij geleerd om echt met een kunstenaarsmindset ook naar kinderen en naar jongeren te kijken. Want wat je vaak zag - ook als je kijkt naar jeugdtheater - is dat er over de hoofden van kinderen en jongeren dat er daarmee theater wordt gemaakt

om het leuk te maken. Ze moeten nu iets leuks doen hè. Dat zag ik ook vaak bij de brugklasleerlingen met name toen De Lama's zo populair warer op televisie. We willen allemaal De Lama's naspelen. Voor mij was dat niet theater, maar het was wel een ingang om leerlingen te motiveren.

Waar ik op uit was en ben is om te kijken naar het verhaal dat een kind of leerling zelf te vertellen heeft. En daar moet je als kunstenaar of als docent of hoe je jezelf ook maar noemt, in welke context je ook bent, wel heel goed voor kunnen kijken. Ook om het kind te helpen het in een vorm te zetten.

Soms is er een heel simpele vorm. Ikzelf heb met autistische kinderen gewerkt voor stichting Papageno. Daar was een autistische jongen. En van autisten kun je heel veel goeds zeggen, maar ze kunnen zich over het algemeen niet goed inleven. Dus als je theater met ze gaat doen, is dat best lastig. Ik maakte een voorstelling en die jongen die moest van mij op het toneel lopen van links naar rechts. Ik had alleen maar de opdracht gegeven: jij loopt vanaf de coulissen naar het midden en daar doe je dertig seconden over en dat kon-ie heel erg goed. Bij seconde 30 wa- ie in het midden en moest hij zijn speelgoedvliegtuig oppakken en omhoog houden in het licht. Nou je kunt je misschien voorstellen dat dat voor hem een hele klus was. Een instructie ja. Maar het effect op het publiek was echt ontroering. En je voelde dat dat moment iets bracht wat niet in woorden uit te drukken was. Ook hij voelde dat. Dat was ook interessant, maar hij kon er geen woorden aan geven.

Dus het is de combinatie. Dat je dat ook kúnt oproepen of dat in vorm kúnt zetten waardoor die potentie er dus ook - ik ga nu helemaal in kunstenaarstermen praten - dat dat ook zeggingskracht gaat krijgen.

En zo'n moment als Merlijn omschrijft op Cyprus, daar kan ik me alles bij voorstellen. Juist die onverwachtheid, in de heftigheid van de situatie, die stilte, dat je dan dingen gaat horen... Dáár heb je dus geen woorden voor en dat kun je eigenlijk ook niet bedenken.

Jan Jaap

Tjitske, dan word ik ontzettend benieuwd, want jij maakt dan onderwijs. Dat is met levend materiaal, dat zijn echte kinderen, dus je zal af en toe ook zelf ontzettend onzeker zijn geweest: doen we het goede? Kan jij ons meenemen, hoe ga je met je eigen onzekerheid om, hoe navigeer je zelf door die onzekerheid heen?

Want we zijn misschien allemaal wel onderwijs aan 't ontwerpen of daarmee bezig. En als het dan lastig wordt, zijn we ook geneigd om terug te stappen,

terug te vallen op wat we kennen. Help ons eens, om toch door die onzekerheid heen te stappen, wat wat hielp jou of wat helpt jou?

Tjitske

Mooie vraag. Er heeft heel veel geholpen. Maar als ik het heel persoonlijk maak, ik heb zeker ook moeten leren loslaten. En dat moeten we natuurlijk allemaal, zeker als je in het onderwijs werkt. We willen het weten en we weten het allemaal op een bepaalde manier ook beter en dat dragen we dan uit. Dat is ook de context waarin onderwijs veelal wordt gegeven. En ik heb geleerd om meer naast de leerlingen te gaan staan, het ook niet te weten en samen op onderzoek uit te gaan. En juist dat creëert mogelijkheden, in het kwadraat zou je kunnen zeggen.

Dit klinkt natuurlijk heel mooi, want hoe doe je dat dan?

Neem een school oprichten, zoals het Vathorst. Ik geloof heel erg in gewoon doen. Niet teveel protocollen schrijven of in visie, beleidsstukken. Die zijn natuurlijk belangrijk, maar het is ook een kwestie van doen. En vooral ook fouten durven maken.

Ik zei altijd: ga maar gewoon op je bek. Dat zei ik tegen de pubers en dat is een beetje lelijk gezegd, maar dat is het wel. Ik ben natuurlijk ook gedaan en gegaan. Er zijn momenten geweest, zeker met mijn leerlingen, dat ik dacht: Nou, ik weet niet waar we hier mee bezig zijn. [lacht] Ze zijn van alles aan het doen, behalve wat nu op dit moment de bedoeling was. En toch hebben die momenten allemaal bijgedragen aan waar het nu staat. Weet je, het kan niet lukken zonder te mislukken. Het is ook die fouten durven toestaan, ook in onderwijs. Als ik het lostrek van kunst, het Vathorst was natuurlijk een school, echt, zonder lokalen zou je kunnen zeggen. We hebben als docenten heel snel geroepen: mogen de schotten weer terug, mogen de lokalen alsjeblieft weer terug, want ik vind het zo moeilijk om het los te laten. Dat is echt het vertrouwen durven laten bij de leerlingen, in jezelf, maar vooral in het feit dat iedereen autonoom is en er het beste van wil maken.

Iedereen wil leren, op zijn of haar manier. Maar dat moet je wel willen zien om daarop ook te kunnen en blijven vertrouwen, ook al is het de grootste chaos. Maar creatieve processen zijn altijd verschrikkelijke processen. Per definitie. Dat weet elke kunstenaar. Ik zie Merlijn nu ook knikken. Je gaat, als je een creatief proces in gaat, je gaat een compositie maken en er komt een moment dat je denkt: Chaos, ik zie het niet meer, ik heb geen idee waar ik mee bezig ben. Gaf ik maar wiskunde. Dat heb ik heel vaak gedacht. En heel vaak dacht ik ook ik ben blij dat ik dat niet geef. Niet om nu een vak te degraderen, maar wel om te zeggen 'kon ik het maar vastpakken'. Dát gevoel. Juist de kracht in het

niet-vastpakken en vertrouwen op dat het weer op zijn pootjes terecht komt .
Ja, dát creëert vooruitgang.

Jan Jaap

Merlijn, jij zegt in jouw boek over die mooie, donkere dominee uit Amerika van 'I have a dream' - als hij had gezegd: ik heb een plan, dan waren nooit al die mensen er achteraan gegaan. In aansluiting op Tjitske zeg je eigenlijk, het gaat over dat verlangen oproepen in plaats van een plan aanbieden?

Merlijn

Ik geloof dat we helemaal geobsedeerd zijn met plannen. Ook kunstenaars. Die moeten voor elke opdracht een soort auditie doen, voorstellen schrijven, subsidie aanvragen enzovoorts... Maar die plannen zitten ons vreselijk in de weg. Want als je nou vraagt: wat voor droom heb je, wat is zo groot dat je dat onmogelijk in je eentje kan? En vervolgens: ga maar op zoek. Dan betekent dat je dus ook je proces eigenlijk moet gaan delen, want het is een droom, het is zo groot, je weet: ik kan het niet alleen. Dat is totaal anders.

Bij een plan dan is het vaak zo realistisch dat je denkt: nou weet je wat, ik trek me terug in mijn atelier, ik ga hard werken en dan kan ik het kunstwerk leveren. Dat is totaal anders dan een proces waarbij je weet: dit kan ik niet alleen, ik deel dus ook het proces, ik deel m'n droom, ik deel m'n twijfel.

Ik heb zelf wel eens zo'n fout gemaakt. Een tijd geleden was ik vier jaar lector bij ArtEZ en ik had veel te veel plannen waardoor iedereen dacht: hé top! Ga zo door, leuk! Ik kreeg schouderklopjes, maar niemand ging mij helpen. Dus vier jaar later had ik heel veel niet voor elkaar gekregen want het was allemaal toch wat moeilijker dan ik me allemaal had voorgesteld. Maar vooral: ik was niet, ja, kwetsbaar. Ik had me niet kwetsbaar opgesteld. Want stel dat als ik iets machteloos had uitgestraald, dan waren er waarschijnlijk mensen op me afgekomen die zeiden van: hé je hebt goeie ideeën ,maar ik zie dat je totaal niet weet hoe. Laten we dit samen doen.

Dat soort besmettelijkheid, dat is heel erg belangrijk, wil je je idee groter maken dan puur iets wat uitvoerbaar is.

Jan Jaap

Ton Baan zegt in de in de chat: *elke droom is zwanger van een verlangen*. Mooi Ton, je had al eerder mooie uitspraken als samenvatting. Voordat we naar de

breakoutrooms gaan, aan Rob Martens de vraag voor een mooi slotakkoord. Vanuit dit deel en de relatie tot intrinsieke motivatie.

Rob Martens

In mijn boek probeer ik aan te geven dat die term 'intrinsieke motivatie' nu heel erg gehyped is. En dat intrinsieke motivatie en spel heel dicht bij mekaar zitten. Wat mij fascineert in alle voorbeelden die je nu hoort, is dat spel veiligheid geeft, vrijheid geeft en druk weghaalt. Je laat iets toe wat anders geen kans krijgt om zich te laten zien. Juist door druk weg te halen kom je tot prestatie, juist door het als nutteloos te bestempelen wordt het heel erg nuttig en misschien dat ik nog één citaat mag voorlezen van Lidwine Jansens uit de chat. Ik lees haar drie zinnen even voor: *in spel stotterde een kind nooit, de "domste" jongens losten het conflict op, centraal op het podium. Hij zou daar nooit opgekomen zijn als het geen spel was. Na afloop de verbaasde conclusie: ik kan denken. Het grootste geschenk dat ik ooit kreeg als speldocent.*

Dat vind ik een schitterend voorbeeld. Juist door de druk weg te halen komt iemand tot een totaal onverwachte prestatie, waarbij hij ook zichzelf heel erg verbaast. En dat is eigenlijk een paradox die ik ook al in voorbeelden in de chat zag. Juist om daar te komen, juist door die druk van dat moeten afrekenen er zo op te plakken, juist daardoor leid je iemand weg van die intrinsieke motivatie, die eigen wil en mogelijk wat daar ontstaat. [

Jan Jaap

Mooi, dank je wel. Dan gaan we naar Rob van der Poel. Rob, je heb een tweede opdracht voor ons.

Rob van der Poel

Ik ga de druk ook een beetje weghalen. Dit is een uitnodiging opnieuw aan iedereen. Om weer in je eigen maakproces en in je eigen kunstenaarschap te komen. We hebben dat net gedaan, onszelf daarmee in contact gebracht, nu gaan we 't iets anders doen. Althans, dat is de uitnodiging. En het hoeft ook nergens toe te leiden. Dat is misschien ook wel een belangrijke om mee te geven. Het mag nutteloos zijn, maar het is een uitnodiging, het gaat over *free writing*. Free writing betekent eigenlijk de pen op het papier zetten en beginnen te schrijven en niet meer stoppen. Je hoofd er zo min mogelijk tussen laten en maar gewoon doorschrijven. Misschien zijn 't enkel woorden, misschien zijn het halve zinnen, misschien zijn het volmaakte zinnen. Maar je schrijft gewoon door op datgene wat je te binnen schiet.

En wat je te binnen schiet dat gaat over je eigen creativiteit, over je eigen spel, maar dan nu in de praktijk van vandaag. In waar je nu zit. Het kan een gebeurtenis zijn, een moment waarin er volgens jou sprake is van spel of een kunstenaarsmindset of een playful mind en die gebeurtenis daar ga je over schrijven. En je krijgt drie minuten.

En blijf vooral doorschrijven, doortikken, hele, halve zinnen. Ook hier weer: kijk wat ontstaat. Misschien dat je pas achteraf terug gaat lezen wat er eigenlijk staat.

Free writing

Langzaam maar zeker zijn die drie minuten verstreken. Misschien rond je nog een laatste zin af. Brei je er een einde aan of laat je het gewoon lekker zo staan zoals het nu is. Ik leid je opnieuw naar een breakoutroom. Het zullen waarschijnlijk andere mensen zijn die je gaat tegenkomen. Opnieuw krijg je zo meteen de tijd - iets meer dan vijf minuten - om jouw tekst voor te dragen. Dus 'één van de drie of vier mensen draagt voor. De anderen luisteren, totdat de tekst is uitgesproken. Misschien laat je nog even een stilte vallen en dan is er één voor één gelegenheid om daar iets op te zeggen. Iets in terug te vertellen misschien. En op die manier kijk je hoe die 6 minuten met elkaar verlopen. Waarschijnlijk heb je aan één tekst genoeg. Om met elkaar daarover uit te wisselen of daarover in verbinding te komen in contact te zijn. Het is hetzelfde principe als net.. En ik zie dat jullie toch weer allemaal in dezelfde rooms gaan, volgens mij. Veel plezier!

Breakouts

Jan Jaap

Daar komen we allemaal weer langzaam terug

Rob Martens

Het is zo kort. Het is gewoon wreed. Het gesprek begon net op gang te komen.

Jan Jaap

Ik vond het wel fijn dat je in dezelfde kamer weer dezelfde mensen tegenkwam, dat je in ieder geval weer meteen vertrouwd bij elkaar in een kamer zat. En ja, het is kort. Dat is wel de bedoeling, we gaan hier de volgende maandagavond mee door, vier keer achter elkaar.

We gaan hier straks nog op terugkomen. Op dat wat geschreven is. ik denk dat er nog wat tijd is om het gesprek een klein stukje verder te voeren. Ik moest even denken aan het woord 'tussenruimte' en de tussenruimtes die steeds zeldzamer worden. De ruimte waarin twijfel, waarin onbeslistheid, doelloosheid mag bestaan en wat zo ontzettend belangrijk is. Dat begrip tussenruimte komt in de komende drie avonden ook nog terug. Maar ik ben benieuwd, Rob, misschien wil jij dit oppakken, wat roept het in jou op? Of Tjitske, hoe geven we eigenlijk vorm aan die tussenruimte, bij ons handelen in de dagelijkse onderwijspraktijk?

Tjitske

Tussenruimte, ik vind het wel een mooi woord. Het roept verschillende dingen in me op. De tussenruimte is natuurlijk precies waar we het de hele avond over hebben, daar waar het in plaatsvindt, waar de mogelijkheden zich voordoen, waarin ook dingen kunnen mislukken, voor zover iets kan mislukken. Die tussenruimte is heel belangrijk, zeker als je hem breder trekt, naar het onderwijs. Dan gaan er ook weer andere luikjes open. Als ik zie op wat ik op Vathorst heb meegemaakt en wat ik veel zie is dat het onderwijs denkt dat we allemaal moeten voldoen aan de regels die zijn opgelegd door de inspectie of door OCW of geef het een naam. En tegelijkertijd is er zoveel meer mogelijk. Dus durf als school, durf als mens van die gebaande paden af te gaan, durf er iets anders tegenover te zetten en de ruimte ook zelf eens op te zoeken. Want daar ontstaan mogelijkheden. Ik krijg vaak van docenten te horen: *ja maar, dat mag niet. Als ik dit ga doen, dat staat niet in het PTA of dat mag ik niet zo doen.* En tegelijkertijd als ik dan zeg: *waar staat dat dan, zeg me waar ik het kan terugvinden*, dan blijft het antwoord mij vaak verschuldigd.

Zorg ook dat je samen op zoek gaat. Op het Vathorst heb ik vaak gezocht met allerlei mensen, met wie ik werkte, samen met de inspectie, naar het antwoord dat er nog niet is of naar de de plek - hoe zeg je dat mooi - waar je ruimte kunt scheppen, zodat er ook nieuwe dingen kunnen ontstaan. En dan heb ik het niet alleen maar over kunst in het onderwijs, maar überhaupt in alles wat nog mogelijk is, in wat je zou kunnen doen. Want anders komt er ook nooit verandering.

Als ik dat dan plak op deze coronatijd, dan zie ik dat er allerlei vormen van tussenruimte zijn, waarin heel mooie dingen zijn ontstaan in het onderwijs, waarvan ik hoop dat we daar dingen van kunnen vasthouden.

Merlijn

Nou, ik zie ook een enorme machinerie die die tussenruimte leegslurpt. Neem de smartphones en al die andere zaken die elk moment van tussendoor vullen. Dat vind ik wel superverontrustend. Als je in de trein zit of wacht voor de bushalte of gewoon in een rij bij een winkel. Dat waren ook situaties/vormen waarin heel veel spel kon ontstaan: speelse momenten, speelse gesprekken, speelse ontmoetingen, grapjes, enzovoort. Dat is echt nagenoeg verdwenen. Dat vind ik een ongelooflijke verarming eigenlijk. Ik maak mij heel veel zorgen, juist ook bij jongeren die zo met hun telefoon in de weer zijn om toch de rijkdom - maar ook het enge natuurlijk van de directe conversatie van mensen – te ontvluchten. Door te kiezen voor een veel veiligere manier van berichtjes sturen en stil te blijven zitten. Interessant, want juist het onveilige heeft natuurlijk ook te maken met spel, zeker als het iemand is van waar je misschien een oogje op hebt. Dat is het liefdesspel. Dat is een soort zoeken geworden en spreken in icoontjes en in vage sms-taal.

Rob Martens

Ook als je kijkt naar het publieke debat, op twitter of op andere sociale media. Dat is zo onaangenaam geworden. De algoritmes zijn ook zo gemaakt dat ze je heel erg daarin sleuren en de ruimte weghalen. Het medium lokt bijna uit dat je mekaar gaat beledigen. Hier in Maastricht, waar ik woon, hebben we een wat uit de hand gelopen demonstratie gehad van kickout zwarte piet en ik dacht dit gaat over een kinderspel en we zouden hier gewoon mee moeten kunnen spelen in plaats van al die opgefoktheid.

Het heeft inderdaad te maken met het wegvallen van ruimte. Het klinkt alsof het heel simpel is, een soort oplossing voor alles. Kom mensen, we gaan gewoon spelen en dan is alles opgelost en dan hebben we de wereld gered, om in Merlijns woorden te spreken. Maar dat is onnoemlijk moeilijk, want het eerste wat je moet loslaten is bijvoorbeeld het onderwijs zoals we dat kennen. Vertrouwen hebben om het bestaande los te laten en dan te bedenken dat als er gespeeld wordt - wat ik niet kan verplichten, wat ik niet kan opleggen, waar ik geen nuttigheidseisen aan kan stellen - ik er op mag vertrouwen dat het waarde heeft. Dat is onnoemlijk moeilijk in een tijd waarin wij denken dat alles beter wordt, zoals in een industrieel proces. Om dat productieproces van zijn kwaliteitsstempels te onttrekken. Want wij voorstellen onttrekt zich daar heel erg aan. Dat maakt het heel heel erg moeilijk. In mijn boek noem ik het de spelbrekers. Het vraagt kracht om die ruimtes te maken in een wereld waarin mensen onder druk staan, bang worden gemaakt, worden afgerekend op hun output. Dat haalt misschien heel veel van dat spel weg.

Jan Jaap

En daarom stel ik voor dat we ook even ruimte geven aan het spel. Tjitske en Merlijn, jullie hebben een spelletje bedacht.

Tjitske

Ja dat klopt, dan kijk ik ook even naar Merlijn, want nu gaan we improviseren hè?

Merlijn

ik ben nu inderdaad even een beetje overvallen, we hadden een spelletje bedacht. Ja.

Tjitske

Zal ik eventjes terughalen wat we hadden bedacht. Heel veel mensen - of eigenlijk iedereen - heeft teksten geschreven. We gingen iets doen met die teksten en de vraag is - ik kijk dus nu ook naar Merlijn - om naar je eigen tekst te kijken en daar één woord of één zin uit te halen. Een zin, woord waarvan je zegt: ja, dit is dit is het belangrijkste voor mij. Dat omcirkel je, dat kun je nu dan even doen... En dan praat ik ondertussen even verder met Merlijn, terwijl iedereen luistert [lacht]. Dan gingen we dat allemaal toch uitspreken? En dat gingen wij dan componeren.

Merlijn

Ja. Als je geen omgevingsgeluid hebt, zet dan je microfoon aan en dan we zijn natuurlijk ineens met heel veel. En bedenk je: als je dit raar vindt, dan hoeft je natuurlijk niet mee te doen, maar ik ben heel benieuwd als we echt nu even wat rust nemen. En dan zeg je op een bepaald moment jouw woord. Het betekent dat er kans is dat er allerlei woorden door elkaar te horen zijn. Of dat het even stil is. Maar laten we eens kijken wat er ontstaat. Op een gegeven moment zegt iemand het eerste woord en wat er daarna gebeurt, dat is totaal onvoorspelbaar. Dat wilde we eens proberen.

[Woorden dwarrelen door elkaar....][1:37:59]

Jan Jaap

Zooo...dat was bijzonder

Merlijn

Ja, in de muziek noemen we dat aleatoriek, het is een soort toevalskunst

Tjitske

Ja en er ontstaat al bijna een verhaal, tóch, ja ik vond het heel mooi

Jan Jaap

Ik vind het een hele bijzondere avond. Ik ga je heel eerlijk vertellen dat ik vooraf heel zenuwachtig was, hoe dit zou gaan. Ik heb een hele bijzondere ontmoeting gehad. Ik hoop dat we elkaar de komende maandagavonden ook in deze warmte kunnen blijven ontmoeten.

Het is precies half tien en de uitnodiging was ook tot half tien. We hebben het eigenlijk over het boek *We moeten spelen* van Rob Martens, maar ik wil afsluiten met het laatste stukje uit jouw boek Merlijn:

Het is aan ons, de friskijkers, dwarsdenkers, praktische idealisten, realistische dromers. We vertellen verhalen, testen ideeën, proeven aan plannen en luisteren naar wat er terugkomt. Als het scheef gaat of in de soep loopt leren we, lachen we en groeien we. Zo verhinderen we ieder om ons heen en zo banen we een pad door alle chaos en complexiteit, geleid door een beeld waar we in geloven, kennen, waar we naartoe leven. Zo is er telkens een volgende stap. houdt vaart, houdt moed.

Lieve mensen, ik hoop jullie volgende week maandagavond weer in dezelfde huiskamers in deze warmte te ontmoeten. Ik wil jullie bedanken voor deze bijzondere en fijne avond. Tjitske, Merlijn, bijzonder dank voor deze avond. Volgende week zullen Rob, Rob en ik Lisa Hu en Annette van Valkengoed in deze setting ontmoeten.

En ik hoop Merlijn en Tjitske dat jullie er volgende week ook weer bij zijn. Als deelnemers. Ik wil jullie allemaal namens mij en namens het NIVOZ bedanken voor deze warme avond.

Dank jullie wel.

Verwijzingen van Merlin Twaalfhoven:

Een uitnodiging om actief aan te sluiten bij het werk van Merlijn Twaalfhoven via [The Turn Club](#).

Alle inspiratiebronnen voor zijn boek 'Het is aan ons' heeft Merlijn online gezet. Zie hier:

<https://merlijntwaalfhoven.com/hetisaanons/inspiratiebronnen/>

Stichting NIVOZ

Sterkt leraren en schoolleiders bij de uitvoering van hun pedagogische opdracht

www.nivoz.nl